

**XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA I
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I**

Nkarhi: 2½ wa tiawara

100 wa timaraka

HLAYA SWILERISO LESWI LANDZELAKA HI VUKHETA

1. Papila leri ri na 16 wa tipheji. Kamba loko papila ra wena ri helerile.
  2. Hlaya swivutiso hinkwaswo hi vukheta.
  3. Hlamula swivutiso HINKWASWO.
  4. U komberiwa ku sungula xivutiso xin'wana na xin'wana eka pheji yintshwa.
  5. Swi ta vuyerisa wena loko u tsala swi saseka no vonaka u tlhela u andlala ntirho lowu baseke.
  6. Nombora tinhlamulo ta wena ku ya hilaha swivutiso swi nomboriweke hakona.
-

XIYENGE XA A XIMBANGU**XIVUTISO XA 1 PROSI**

Hlaya xitshuriwa xa A na xa B kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka swona.

XITSHURIWA XA A

Ndzi ringetile ku ehleketa leswaku swi nga va swi endlekise ku yini kambe a ndzi kumangi nhlamulo.

"Wena Beauty, ndzi tihlawulerile wena khale! Ntsendzeleki na mina hi ngo boha hi n'wana! Papila rero u ri kumeke u nga ri veki embilwini! Wa swi tiva leswaku u ta karhala a famba na n'wana wa yena!"

Ku hlaya swona i ku xurha. A swi ndzi hlomula mbilu ku ehleketa leswaku a ku vulavuriwa hi mina hindlela leyi. Beauty wa kona a a tshembisiwile na mucato lowu a wu ta tiviwa hi vona ntsena kwale Natal. Yena no vuya a a ta vuya loko a hetile ku dyondza. Beauty a nga ta va mana wa swihlangi swa yena! A nga saseka ku fana na vito ra yena! Heyi o na ta ndhundhuzeriwa Beauty wa kona na! Timhaka leti hinkwato ti ndzi kombile xikan'we leswaku mina ndzi wa matshopetana!

Ku tisola leswaku a ndzi endla yini a swi nga ha ta cinca timhaka. Kunene a ndzi lo tihoxa bya vuphukuphuku. Beauty wa vanhu a tshembisiwa ku xaveriwa xingwavila xo n'wi fungha nakona a a nga ri yena wo ya tshama ematikoxikaya hikuva u dyondzekile ngopfu. Mina a ndzi ta sala ndzi tivonisela hikuva a ndzi lo tiendla ndzi tshika ku dyondza xikolo. Ku vuriwa na leswaku ndzumulo yo fana na mina a yi vonile yini ka yena. Ndzi twile ndzi nyangatseka ngopfu ku vuriwa ndzumulo hikuva hi yena loyi a a ndzi byerile leswaku ndzi kurile siku hi hlanganeke ha rona le xitichini. Kona a ya ndzi byela ku kula a ndzi vonile kwihi loko ndza ha ri ntsanana! Ku vuriwa na leswaku yena a a tlanga na mina hikuva Beauty a a ri kule na yena.

Ha, ku fika kwalaho ndzo tsandzeka ku tikhoma. Ndzi lo na suka exitulwini lexi a ndzi tshamile ka xona ndzo ya tiwisela ehenhla ka mubedo. Kwalaho ndzo xirilo! Ndzi va ndzi tlhandlekela hi ku biwa hi vurhongo ndzi nga titwangi. Ndzi te ndza ha etelele ndzo pfuxiwa hi ku rila ka n'wana. Ndzi lo na n'wi twisa sweswo ndzo pfuka ndzi n'wi an'wisa. Loko ndzi xi languta, ndzo sungula ku rila nakambe. A xi ndzi tsundzuxa tata wa xona loyi a a ndzi etlerise vurhongo a vula leswaku wa ndzi rhandza kasi a a swi tiva leswaku swi ta helela empfhukeni! Na vito leri ndzi nga tsala ndzi kombela rona a xi nga ri kumangi. A ndzi kalangi ndzi tsala ndzi vutisa hi ta papila leri. Ndzi lo miyela ndzi ku ndzi ta twa hi swona. A ndzi ringeta ku olovisa timhaka hindlela leyi. A ndzi swi vona leswaku a swi nge ndzi pfuni nchumu ku lwisana na Fumani hi mhaka yo fana na leyi. Mikarhi yin'wana a ndzi ehleketa ku teka n'wana wa mina ndzi tlhelele eka hina, kambe a ndzi chava hikuva a ndzi nga si tshama ndzi vonana na vona himpfhuka ndzi hlongoriwa. Loyi a a ta ndzi amukela i hahani, kambe a ndzi nga lavi ku va tikisela swilo.

Ndzi tlhele ndzi kuma papila ro huma hi le ka Fumani hi n'hweti ya Hukuri ri vula leswaku u le ndleleni hikuva va hetile ku tsala swikambelo swa vona. Loko ku ri mhaka yo hambanyisiwa ka mapapila yona a nga kalangi a yi khumba. A swi tikomba leswaku

Beauty a nga n'wi byelangi hi ta papila leri a ri tsaleriwile mina nsati wa yena. Kumbe ku miyela ka yena a ku ri na xikongomelo lexi a xi tiviwa hi yena n'wini. Kute loko n'hweti ya Hukuri yi lava ku hela ka, Fumani o ndzi fikile ekaya. Ndzi lo na n'wi vona ndzo rivala hinkwaswo leswi a ndzi endleke swona. Ndzi lo n'wi hlanganisa ndzi tsakile swinene. Mana wa yena xikan'we na Mhakamuni na vona vo n'wi amukela hi ntsako. ...

U vurile leswaku u vuyile hi movha lowu a wu landzile un'wana wa machudenikulobye kwale a va dyondza kona. Milenge ya yena a yi pfimbile hi ku tshama nkarhi wo leha emovheni. Hi hala tlhelo a tivika vurhongo. A nga se etlela swi tile emiehleketweni ya yena leswaku se a a ri tata wa n'wana. Ndzi twile hiloko a ku: 'Ri kwihi jaha ra mina xana?' ...

'U kona kwale ka kokwana wa yena. Loko ku ri ku fana kona u lo humisa xisweswo. Mahlo lamakulunyana, nhompfu, xinon'wana lexo vumbeko na tinhlaya teto leha. Loko ndzi vona n'wana loyi hileswaku ndzi vone wena hi xiviri. Ndza ha n'wi landza mi ta vonana mi nga si etlela. ... Loko ndzi vuyile na yena u lo fika a tekiwa a tlangisiwa a ri karhi a hlekelela. Leswi se a xi hetisa n'hweti ya vunharhu a xi khomeka hikuva a xi kurilenyana.

Hi nkarhinyana ndzi lo twa: "Ku njhani Ntiyiso!" "Xi", ndzo hlamala! Loko papila leri va nga ndzi hlamula va ndzi byela vito a ri nga poseriwangi Beauty a ndzi ta va ndzi ri tivile vito ra n'wana ematshan'wini yo hlamala. A ndzi hlamulangi nchumu mayelana na mhaka leyi. Lexi ndzi xi endleke i ku tikhoma nomo ku sivela ku huma ka marito lawa a ya nga ta fanela ku va ya vuriwile hi ririmi ra mina, marito lawa a ya ta tsutsuma ya ya nghena etindleveni ta Fumani. Timhaka ta papila ti lo sungula ku vuya hinkwato emiehleketweni. Timhaka ta vito ra n'wana a ti ndzi tsundzuxile mhaka leyi a ndzi nga naveli no vulavula hi yona.

Hi ku chava ku voniwa leswaku ndzi nyangatsekile ndzi lo huma ndzi ya tshama enyangweni wa yindlu. Hi siku leri ndzi sungurile ku tibyela leswaku ku hava xa vukati bya laha! Mina na Fumani a ho va swihlangi swimbirhi, xa vunharhu hi loyi wa n'wana wa hina. A ku ri hava lexi a hi tshuka hi xi vulavurile mayelana na vumundzuku bya hina. Loko a xi ri kona xo xi vulavula a a ta va a tsarile emapapileni ya yena.

[Xitshuriwa lexi xi huma eka Novhele ya *Ntsendzeleki* hi GS Khosa, p. 22–25]

XITSHURIWA XA B

[Xifaniso lexi xi huma eka webusayiti ya <www.fotosearch.com>]

SWIVUTISO SWA XITSHURIWA XA A

1.1 Boxa vito ra n'wana wa Ntsendzeleki. (1)

1.2 Nyika vito ra n'hweti leyi Fumani a vuyeke hi yona ekaya ku ya hi xitshuriwa lexi. (1)

1.3 Hlawula nhlamuselo leyi nga yona eka leti nga laha hansi.

Loko Ntsendzeleki a ku: "A swi ndzi hlomula mbilu ku ehleketa leswaku a ku vulavuriwa hi mina hindlela leyi u vula leswaku a swi n'wi ..."

A kakananisa.

B vavisa.

C tekela.

D horisa. (1)

1.4 I yini lexi a xi endla leswaku Ntsendzeleki a nga ttheleli eka rikwavo loko a vona onge Fumani a nga ha n'wi rhandzi. (1)

- 1.5 I mani nsati wa xiviri wa Fumani exikarhi ka Beauty na Ntendzeleki? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 1.6 Hlamusela leswi rito 'ndzumulo' ri vulaka swona ku ya hi xitshuriwa lexi. (2)
- 1.7 Hi wihi nkoka wo va Ntendzeleki a byela Fumani leswaku loko a vona Ntiyiso u vona Fumani hi xiviri. Hlamusela. (2)
- 1.8 Hi xihi xivangelo lexi endleke leswaku Ntendzeleki a hetelerile hi ku tibyela leswaku u fanele a lwa nyimpi leyi a hlanganeke na yona a kala a hlula? (2)
- 1.9 Nyika dyondzo leyi u yi kumeke eka xitshuriwa xa A. (2)
- 1.10 Kombisa moya lowu nga kona eka Ntendzeleki loko a ri karhi a hlalapa papila leri. Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 1.11 Hi ku vona ka wena hikokwalaho ka yini Fumani a thyle n'wana wa yena vito ra Ntiyiso? (2)
- 1.12 Loko a ku ri wena loyi a nga eka xiyimo lexi Ntendzeleki a a ri eka xona, hi rihi goza leri a wu ta va u ri tekile? (2)
- 1.13 U vona yi vile mhaka ya kahle ku va Ntendzeleki a nga vutisangi nuna wa yena hi mahungu lama a ma ri epapileni leri a a n'wi tsalerile ke? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

SWIVUTISO SWA XITSHURIWA XA B

- 1.14 Hlamusela hi ku komisa leswi humelalaka eka Xitshuriwa xa B. (2)
- 1.15 Ku va ximunhuhata lexi nga eka Xitshuriwa xa B xi tikomba xi tsakile swi nga va swi ku tisela miehleketo muni? (2)

SWIVUTISO SWA XITSHURIWA SWA A NA B

- 1.16 Hi kwihi ku yelana loku nga kona exikarhi ka Xitshuriwa xa A na Xitshuriwa xa B? (2)
- 1.17 Nyika ku hambana loku nga kona exikarhi ka Xitshuriwa xa A na xa B. (2)

30 wa timaraka

XIYENGE XA B**XIVUTISO XA 2**

Hlaya **XITSHURIWA XA C** laha hansi kutani u landzelela swileriso leswi nga ehansi ka xona.

SWILERISO

Longoloxa **NTLHANU** wa tipoyinti ntsena.

Nombora swivulwa swa wena ku suka eka **1–5**.

Tirhisa marito ya **WENA N'WINI**.

Hlaya xitshuriwa xa C lexi nga laha hansi lexi vulavulaka hi **ku pfuna ka ku hlaya tibuku mi ri ntlawa**.

XITSHURIWA XA C**KU PFUNA KA KU HLAYA TIBUKU MI RI NTLAWA**

Loko vadyondzi va hlayela xikambelo xa ku hela ka lembe eswikolweni swa le henhla, tikhohlihi na le tiyunivhesithi va vuyeriwa swinene loko va hlaya va ri ntlawa. Hikokwalaho ka ku va ntlawa wu hlangana hi mikarhi yo karhi, swi endla leswaku vadyondzi va nga veketeli mitirho va vula leswaku va ta yi hlaya hi nkarhi wo karhi. Hakanyingi vadyondzi lava va hlayaka swin'we va kota ku dyondza hi ku hatlisa ku tlula loko mudyondzi a ri yexe hi ku va va vutisana swivutiso tanihi vanghanakulobye. Loko u hlaya u ri wexe, u vona mahlayelo ya wena hi tihlo kumbe tlhelo rin'we ntsena, leri ngo va ra wena ntsena. Loko munhu a hlaya na vanghanakulobye u kota ku vona matlhelo yo tala ya mahlayelo na mavonelo yo hambana ya dyondzo leyi a nga ku yi hlayeni. Handle ka ku va u kuma mavonelo yo hambana, u tlhela u kuma maendlelo, tindlela na vuswikoti byintshwa bya mahlayelo eka ntlawa lowu u nga eka wona. Hambiloko mahlayelo ya wena ma nga languteka ma ri ya xiyimo xa le henhla, u ta tlhela u kuma tindlela to tala to antswisa mahlayelo ya wena lama u ma tshembeke. Ku hlaya u ri wexe, ngopfungopfu nkarhi wo leha, swi nga endla leswaku tidyondzo leti u ti hlayaka ti hetelela ti phyama ti nga ha ku nyanyuri. Loko mi hlaya mi ri ntlawa mi kuma tidyondzo leti a ti nga mi nyanyuri ti hetelela ti mi tsakisa no mi nyanyula. Ku hlaya hi mitlawa swi pfuna ngopfu ku siva mavangwa lawa mudyondzi a a ri na wona lama a wu ehleketa leswaku wa ha ta kuma nkarhi wo tlhela u ma vuyela hikokwalaho ka ku va u nga twisisi swiphemu swo karhi swa dyondzo leyi u vaka u ri ku yi hlayeni. Ku tirha na tintangha ta wena eka ntlawa wo karhi, swi ku nyika nkarhi wa kahle wo vatla vuswikoti bya wena na bya vanghana va wena. Hambiloko ku hlaya mi ri ntlawa swi ri na mbuyelo wa kahle swinene, tsundzuka ku hlawula ntlawa hi vukheta lebyikulu, loko swi ku tsandza hlaya u ri wexe.

[Yi hundzuluxeriwa yi huma eka webusayiti ya <www.speedyprep.com>]

10 wa timaraka

XIYENGE XA C NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

Xiya **KHATHUNI** leyi nga laha hansi kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka yona.

XITSHURIWA XA D

[Xifaniso lexi xi huma eka webusayiti ya <www.cartoonworld.com>]

- 3.1 Swimunhuhata leswi swi nga va swi ri kwihi? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.2 Hi rihungunkulu leri humelerisiwaka hi khathuni leyi? (2)
- 3.3 Ximunhuhata xa nomboro ya 1 xi ri: "Leri i papila. Papila!" Hi wihi nkoka wa marito lawa? (2)
- 3.4 Kombisa ku hambana loku nga kona ko rhumela mahungu exikarhi ka khale ka 'papila' na ka masiku lawa ka 'e-mail'. (2)
- 3.5 Thoni ya ximunhuhata xa nomboro ya 3 yi kombisa rirhandzu eka swimunhuhata swa tinomboro ta 1 na 2. Tshaha xivulwa lexi seketelaka mavonelo lawa. (1)
- 3.6 Hi swihi leswi khathuni leyi yi ku tselaka swona emiehleketweni? (1)

[10]

XIVUTISO XA 4

Xiya xinavetiso lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

XITSHURIWA XA E: XINAVETISO

XIVONO XA MISAVA

Vana lava
VA LAVA
Rirhandzu.
Rirhandzu.
Rirhandzu.
... na rihanyu,
ntsako na dyondzo.

U nga va pfuna - hi ku sponsara n'wana hi mali ya le hansi ka R5 hi siku*
U susumetiwa hi ku lava ku vona

N'WANA LOYI A NGA PFUMALIKI.

Webusayiti ya www.worldvision.co.za kumbe u fonela 0861 101 888

[Xifaniso lexi xi huma eka webusayiti ya <www.fotosearch.com>]

- 4.1 Ku ya hi xinavetiso lexi, hi swihi swilaveko SWIMBIRHI swa nkoka swa n'wana? (2)
- 4.2 Xana xinavetiso lexi xi kongomisiwile eka vamani naswona lava njhani? (2)
- 4.3 Hikokwalaho ka yini marito ya "Ku hava n'wana loyi a pfumalaka" ya tsariwile hi fonto leyikulu? (2)
- 4.4 Hi wihi nkoka wo munavetisi a kombela mali yo pfuna vana lava pfumalaka yo ringana R5,00 ku nga ri R20,00? (2)
- 4.5 Xana n'wana loyi a nga laha xifanisweni a nga va a titwa njhani? Seketela nhlamulo ya wena. (2)

[10]

XIVUTISO XA 5

Hlaya xitshuriwa lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

XITSHURIWA XA F**HAMBI WO FAMBA ENKOVENI LUNDZA RI TA VONAKA**

Heyi, hi kona ndzi nge entshi, namuntlha. **A ndzi nga vuli leswaku hi nga kala hi xi kuma xigevenga lexi. Leswi hi nga kuma un'we wa vona, loyi ku ehleketeriwaka leswaku hi yena murhangeri wa vona, swi nge hi karhati ku kuma lavan'wana wa nga sala. Sweswi wa ha ri eku tikanetiseni, kambe hina hi swi vonile khale leswaku hi yena.** Wa hamba, u ta wu vula ntiyiso. Hiloko a nga kumangi hi vaMixiji na vaMakhahlele. . . **U ta sala a fana na lamula leri kamiweke juzi ya rona loko a nga va tivi kahle.** Ya, phela va ta ya n'wi tirha vaxumi mufana loyi. **Ndzi tsakisiwa hi ku va hi kotile ku khoma murhangeri wa ntlawa lowu wa swigevenga, ndzi nga kalangi ndzi humelela hi nchumu.** Phela swiyisa leswiya swa titsotsi swi bihile timbilu swinene. Hikokwalaho, ndza rhurhumela loko ndzi ehleketa leswaku hi hlota swigevenga. **Kambe mina a ndzo chava hi matlangwana, ndzo va na khombo emirini wa mina. Mhangu leyi yi nga tshama yi ndzi humelela a ndzi nge pfuki ndzi yi rivarile.** Kambe mina a ndzi lo xisiwa hi maphorisakulorhi. Hambiswiritano ndzi ponile ri ahlamile. Heyi, se ndzi fikile ekaya ka Magagule wa kona. Hambi na yena ndzi ta n'wi kuma a ri kona ke? 5 10 15

[Xitshuriwa lexi xi huma eka Ntlangu wa Mi ndzi dlele, hi C.M. Lubisi na M.B. Mpenyana]

5.1 Nyika ritofularha ra rito leri tikisiweke exivulweni lexi nga laha hansi.

Mhangu leyi yi nga tshama yi ndzi humelela a ndzi nge pfuki ndzi yi **rivarile.** (1)

5.2 Yisa xivulwa lexi landzelaka eka tlhelo ra nandzulo.

U ta sala a fana na lamula leri kamiweke juzi ya rona loko a nga va tivi kahle. (1)

5.3 Lulamisa swihoxo swa matsalelo eka xivulwa lexi landzelaka:

Hikokwalaho, ndza rhu rhumela loko ndzi hleketa leswaku hi hlota swigevenga. (2)

5.4 Xiya xivulwa lexi landzelaka. Tlhela u xi tsala kambe xi sungula hi ndlela leyi landzelaka.

Leswaku ...

A ndzi nga vuli leswaku hi nga kala hi xi kuma xigevenga lexi. (2)

5.5 Xivulwa lexi nga laha hansi xi le ka vun'we. Tihela u xi tsala kambe u xi yisa eka vunyingi.

Kambe mina a ndzo chava hi matlangwana, ndzo va na khombo emirini wa mina.

(2)

5.6 Tsala xivulwa hi rito leri tikisiweke, kambe u humelerisa nhlamuselo yo hambana na leyi nga eka xivulwa lexi landzelaka:

Ndzi tsakisiwa hi ku va hi kotile ku **khoma** murhangeri wa ntlawa lowu wa swigevenga.

(2)

[10]

30 wa timaraka

XIYENGE XA D VUTLHOKOVETSERI**1A SWITLHOKOVETSELO SWO KA SWI NGA RI SWA NDZAWULELO****XIVUTISO XA 6 XIMBANGU**

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

KHANDLELE – S. J. Malungana

- 1 Xana loko munhu a tshwa hi ndzilo rirhandzu ra hela ke?
- 2 Xana rirhandzu ri vengana na khombo ke?
- 3 Xana rirhandzu ri le nhlongi ke?
- 4 Loko swi famba hi ndlela leyi,
- 5 Rirhandzu ko va filimi ya vutomi byo koma.

- 6 Rirhandzu leriya ri lo pfotlo!
- 7 Ri herile,
- 8 Himpfhuka ndzi tshwa hi khandlele a ndza ha tlhaveriwi tihlo.
- 9 Khazamula a nga lavi no ndzi vona.
- 10 Khazamula u ndzi cukumete bya mbyana.

- 11 Khale a ku ndzi xiluva,
- 12 Xiluva xa mbilu ya yena,
- 13 Khale a ku ndzi njhini,
- 14 Njhini ya mbilu yakwe.
- 15 Kambe sweswi swi herile, swi xaxile.

- 16 Namuntlha vudalidali byi fike vugimamusi.
- 17 Namuntlha rirhandzu ri vungukile tanihi phehlwa,
- 18 Namuntlha a ndza ha ri xiluva, hi mina 'Nsitimuni'.
- 19 Kunene ndzi onhakile.
- 20 Kambe a swi nga fanelangi ndzi cukumetiwa.

- 21 Nsiti lowu i mihandzu yo tirhisa khandlele.
- 22 Khandlele ra dlayisa.
- 23 Ndzi ntimile,
- 24 Ndzi dzwiharile,
- 25 Ndzi swarhile, kambe a ndzi vunangi.
- 26 Vumbhurhi bya mina byi herile,
- 27 Masiku lawa majaha ya ndzi vona, a ya ndzi voni,
- 28 Masiku lawa ndzi khiriwa hi switsotso,
- 29 Switsotso swi fambela kule na mina,
- 30 Hambu ndzo ticheletela fendlela a ndza ha rhandziwi.

- 31 Loko rirhandzu ra ha pfurha a ndzi nga vitiwi hi vito,
- 32 Kambe hi mavito yo hlayanyana:
- 33 Vito rin'wana a ku ri 'Xiluva'
- 34 Loko swa ha sungula a ku ri mina 'Nile River'
- 35 Kambe sweswi rirhandzu ri nga vunguriwa bya rivombo,
- 36 Khazamula u ri hi mina 'Xivavula'.

- 6.1 Hi mitila leyi nga hundziki mune, hlamusela leswi xitlhokovetselo lexi xi vulavulaka hi swona. (2)
- 6.2 Tshaha ntila lowu kombisaka leswaku nhwana loyi a a fanele a ha rhandziwa hi nuna wa yena hambiloko a tshwile hi khandlele. (1)
- 6.3 Hlamusela leswi ntila wa 8 lowu nge: "Himpfhuka ndzi tshwa hi khandlele a ndza ha tlhaveriwi tihlo", wu vulaka swona. (2)
- 6.4 Boxa leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 6 lowu nge:
"Rirhandzu leriya ri lo pfitlo!" (2)
- 6.5 Hi wihi nkoka wa ku va ku vuyeleriwile rito "Namuntlha", eka ndzimana yo hetelela eka mitila ya 16, 17 na 18? (2)
- 6.6 Loko wanuna loyi a a ri xaka ra wena, a wu ta n'wi tsundzuxa yini mayelana na ku va a vitana nsati loyi hi vito ra "Xivavula"? (1)

[10]

1B SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO**NHLENGELO WA VUTLHOKOVETSERI – K. G. Baloyi****XIVUTISO XA 7 XIMBANGU**

Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

VUNENE BYA VUKWETSIMI – K. G. Baloyi

- 1 U va vona hi mavala,
- 2 U twa hi ku tlatlarhuka,
- 3 Onge yena o va madzingandleve.
- 4 Va cina ngi a ri nga ha tlhavi,
- 5 Van'wana ku n'wi rilela va vona swi antswa.
- 6 Swiambalo mpferhumpferhu; ku timbeyambeya.

- 7 Minyikelo yi tlhemula ni nkwama,
- 8 Yi khapa bya gandlati leri hlundzukeke.
- 9 Va hun'wela vukwembu bya vambe,
- 10 Ku pfumaleka na wo toloka.
- 11 Ku tsandzeka ni wo tokolo!

- 12 I nguvumavala matshangakuhlaya!
- 13 Swikunguva swa mavalavala.
- 14 Ku kombana hi tintiho?
- 15 Loyi u sandza luya!
- 16 Swona loko u ri hava xa vumbirhi u nga alaphiwa?
- 17 Swicele swo kwetsima ...

- 18 Ku na heta ku timbeyambeya,
- 19 Loko se va lo mpfiku, hi moya!
- 20 Va hetile ku vulavula hi tindzimi,
- 21 Va makanyeka bya ntlhambi lowu yaka edibini:
- 22 Ku va leti na letiya!
- 23 TiBENZ na tiBMW ta pfhuruta,
- 24 Ti tsundzukile khasitada ni jeli.

- 25 Laha ndleleni swisiwana swa Hosi,
- 26 Ho sala no funya ritshuri.
- 27 I mani a nga ta rhandza wa rikwerhu ...!
- 28 Mutsoniwa la nge ku kombeleni wa papalatiwa,
- 29 Swi vangalaka mahlo!
- 30 Va ganyukisa sweswo va nga n'wi voni,
- 31 Va nga ta kuma makaroni ya wele hi tinhongana.

- 7.1 Hlamusela mhakankulu leyi xitlhokovetselo lexi xi vulavulaka hi yona. (2)
- 7.2 Tshaha ntila lowu kombisaka leswaku hambiloko munhu a pfumala mali a nga khongeleriwi. (1)
- 7.3 Hlawula nhlamuselo leyi nga yona eka leti landzelaka: Rito "Madzingandleve" eka ntila wa 3 ri vula munhu loyi a nga ...
- A voniki.
B twiki.
C vulavuriki.
D rivariki. (1)
- 7.4 Hlamusela leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 20 lowu nge:
"Va hetile ku vulavula hi tindzimi." (2)
- 7.5 Mahanyelo ya van'wana va vakreste lava cincaka loko kereke yi humile ma kahle? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 7.6 Xana mutlhokovetseri u lava ku vula yini hi ntila wa 12, lowu nge:
"I nguvumavala matshangakuhlaya!" (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 8 XIMBANGU

Hlaya xithhokovetselo lexi landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka xona.

U NGA HLEKI – K. G. Baloyi

1 Swi ni fenyha kwihi ku hluveka ka un'wana makwenu?
 2 Kunene xo tsakisa munhu a xi sukeli kule,
 3 Vona, u hluvekile u lo sarisa sweswi,
 4 Onge a hi yena munhu luya wa miri,
 5 Munhu luya wa ntlhohe,
 6 Miri luwa na ntlhohe nkwe!

7 Xikumakumani xa misava xi n'wi kumile,
 8 Futhi a hi mona xi nga nawo,
 9 A hi tihanyi xi nga nato,
 10 Lunya ra xona!
 11 Xi tswongile mongo wa vutomi bya makwerhu,
 12 Misiheni ya ngati xi nyunyetile vuxungu bya rifu.

13 A hi mafenya u nga hleki,
 14 Swona lexi dyaka nkava wa makwerhu a xi nga dyi na wena ke?
 15 U nga n'wi hlekuli,
 16 U nga n'wi nseteli hi marha, onge u xivatlankombe,
 17 Na wena a wu titivi,
 18 U nga n'wi nyefuli i makwenu.

19 Ntshimbitelo wa nkarhi wa hi vupfisa,
 20 Hi tshimbitelekile hi swi twile,
 21 Nkarhi wu hi yimisa hi nenge wun'we,
 22 Ha phewaphewa,
 23 Hi thamukathamuka,
 24 Hi hetelela hi ku wa hi magomu.

- 8.1 Hlamusela mhakankulu leyi xithhokovetselo lexi nga laha henhla xi vulavulaka hi yona. (2)
- 8.2 Tshaha ntila lowu kombisaka leswaku munhu loyi a a nyuherile a tlhela a tshwuka kambe sweswi hinkwaswo swi herile. (1)
- 8.3 Hlamusela leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 7 lowu nge:
 "Xikumakumani xa misava xi n'wi kumile." (1)

- 8.4 Hi yihi dyondzo leyi u yi kumeke eka Xitlhokovetselo lexi? (2)
- 8.5 Hi wihi nkoka wa ku vuyeleriwa ka marito ya "U nga n'wi" eka ndzimana ya vunharhu eka mitila ya 15, 16 na 18? (2)
- 8.6 Hlamusela leswi mutlhokovetseri a vulaka swona hi ntila wa 21, lowu nge:
"Nkarhi wu hi yimisa hi nenge wun'we." (2)

[10]**30 wa timaraka****Ntsengo hinkwawo: 100**